

Aliona Grati

în dialog cu

Mihai CIMPOI

*Sunt un om de cultură
devenit un destin*

Prefață	7
----------------------	---

Dialog pe hârtie cu Mihai Cimpoi

„Fiecare dintre noi caută un <i>drum spre centru</i> ...”	14
„Am fost «un lup singuratic» față-n față cu literatura care mi-a fost «pradă»...”	25
Maeștrii spirituali, <i>patternurile</i>	34
Trudind la școala criticii.....	37
„Criticul este un misionar care propovăduiește cultura...”	41
În spațiul bibliotecii. „ <i>Ontos</i> concentrat în <i>libros</i> ...”	44
Spre un nou Eminescu	47
„Nietzsche mă ajută să înțeleg ce se întâmplă azi cu valorile, Freud – raportul Eului cu straneitatea, Genette – rolul figurilor, Cioran – complexe...”	51
„Cronicarul literar are obligația, ca și istoricul literar (...), să citească totul”	54
Proiectul academic	58
„Nu încapе îndoială: monștrii politici nu pot redeveni (prin revizuire) îngeri estetici”	61
Despre judecata valorică asupra literaturii.....	69
Cultura, integrarea europeană și imperativul unei „noi îngăduințe în lume”	75
Procesul literar contemporan	83
Despre literatură și politică	86
Proiectul didactic.....	92
Giruețele vieții culturale: revistele.....	95
Tentația epigramei.....	100
Răspunsuri în contrapunct.....	107
Odă cărții.....	113

Interludii

Mihai Cimpoi despre filosofia lui și a lumii	118
Cimpoi despre Cimpoi sau mărturisiri de jurnal intim	118
Șansa cercului. Interludii nietzscheene.....	119
(Post)interludii nietzscheene	124

Antologie de referințe critice 129

Semnează: Eugen Simion, Constantin Ciopraga, Dan Mănuță, Fănuș Băileșteanu, Cassian Maria Spiridon, Klaus Heitmann, Svetlana Paleologu-Matta, Kofi Kyeiku, Constantin Cubleșan, Nicolae Leahu, Margareta Curtescu, Emilian Galaicu-Păun, Eugen Lungu, Valeriu Matei, Theodor Codreanu, Cornel Munteanu, Iulian Boldea, Alexandru Burlacu, Adrian Dinu Rachieru, Diana Vrabie, Dumitru Apetri, Olese Ciobanu, Aliona Grati, Andrei Țurcanu, Grigore Chiper, Alex. Ștefănescu, Ion Hadârcă, Gheorghe Duca, Tudor Nedelcea, Victor Crăciun, Ion Derșidan, Elena Prus, Maria Șleahțițchi, Dragoș Vicol, Mircea V. Ciobanu, Adrian Ciobotaru

Caleidoscopul evocărilor și mărturiilor 161

Semnează: Nicolae Breban, Dan Mănuță, Cătălina Agache, Ion Simuț, Ion Rotaru, Gheorghe Glodeanu, Vlad Puhăla, Ioana Revnic, Dumitru Augustin Doman, Nicolae Dabija, Gheorghe Bălici, Daniel Corbu, Iulian Filip, Lidia Codreanța, Miroslava Metleava, Ovidiu Pecican, Felix Niculescu, Nina Căciulescu, Lucia Țurcanu, Maria Pilchin, Dumitru Crudu, Sergiu Mureșan, Vasile Șomoneanu

Repere cronologice 178

Mihai Cimpoi și „grila ontologică”. *Bakhtinologie*

și *cimpo(i)etică* de Adrian Dinu Rachieru 195

Imagini de-o viață 207

- **Domnule academician Mihai Cimpoi, dacă ați scrie o carte despre dumneavoastră (și sunt sigură că ar fi una deloc subțire), ce titlu i-ați pune? De unde ați începe evocarea?**

- Probabil cel mai potrivit titlu ar fi *Drumul spre centru*, transcris eventual și (*Drumul*) *Spre centru*. Semnificațiile conținute în simbolistica arhetipală și în mitologia românească (inițiere, înfruntare de obstacole și facticități, predestinare, „călița rătăcită”, „drumu-n cruce”, calea vieții) s-ar conjuga cu conotații filosofice și culturale mai largi, precum și biografice, mai particulare: fiecare dintre noi caută un *drum spre centru* (în sensul lui Mircea Eliade); ființa noastră se centrează pe căutarea adevărului, ea putând avea și un heideggerian drum de pădure intrerupt; într-o complexă relaționare a marginii cu centrul, cea dintâi se direcționează spre a obține substanțialitate medulară și legitimare valorică, spre un centru (cultural), astfel încât Năpădenii lui Constantin Stere nu este decât o margine a spațiului românesc; gândirea critică (e)merge permanent din afară spre un punct central al obiectului în care e concentrată esența lui, „punerea în operă a adevărului”. Centrul pe care l-am căutat este, bineînțeles, ontico-ontologic.

- **Permiteți-mi să vă sugerez un astfel de titlu, pornind de la mărturisirea dumneavoastră făcută într-unul dintre interviurile din 1996: „Sunt om de cultură devenit un destin”. Vă rog să ne schițați pe scurt destinul dumneavoastră.**

- S-ar potrivi și un astfel de titlu, deși este cam lung și ar putea servi mai degrabă drept *motto* la virtualul volum. Omul de cultură devine destin în toate condițiile, dar mai cu seamă atunci când are de înfruntat împrejurări ostile. Nu pot fi de acord cu Nietzsche care spune că timpurile vitrege ar favoriza apariția unor opere de artă valoroase. Temeiul dezacordului este teroarea istoriei pe care au suportat-o oamenii de artă din România și Basarabia în perioada comunistă. Destinul este imposibil fără predestinare și fără a avea o conștiință că ești predestinat. *Fortuna* îți surâde

sau, dimpotrivă, râde de tine, mefistofelic, încercuindu-te sub formă de „pudel”. În copilărie am fost mușcat, în dreptul ochilor, de câinele care trebuia să-mi fie prieten; ei bine: mușcăturile destinului n-au întârziat. Elevului Cimpoi din clasa a VIII-a i s-a interzis să spună snoave (care, evident, supărau prin aluziile transparente) și a fost acuzat că scrie într-o „limbă moldovenească salonardă”, fapt pentru care a fost vizitat de un corespondent de la *Moldova socialistă*, pe nume Smolnov. Studentul Cimpoi a fost supravegheat, bineînțeles, de KGB, iar îndată după terminarea studiilor universitare a fost acuzat de naționalism (prima dată din cauza cuvântării ținute la Congresul al III-lea al Scriitorilor prin care a cerut trecerea la alfabetul latin; a doua oară din cauza unui articol despre Cantemir în care, chipurile, nu a reflectat prietenia dintre poporul moldovenesc și cel rus; în urma criticii aduse de I. I. Bodiul, prim-secretar al PCM, a fost scos din serviciu și i s-a interzis să publice). Am rezistat acestor mușcături mai grave, altele fiind mai neînsemnate, datorită faptului că, știind bine cultura universală, inclusiv cea rusă, am scris eseuri despre marii scriitori ai lumii. Am beneficiat de vânturile înnoirii ale anilor 60 ai secolului al XX-lea și, apoi, de cele ale perioadei perestroikăi gorbacioviste. A venit, în sfârșit, recunoașterea din partea Academiei Române, fiind ales ca membru de onoare în 1991 și, apoi, din partea Academiei de Științe a Moldovei în 1992, când am fost ales, cu unele ezitări, membru titular. Fortuna mi-a zâmbit, după ce mă aruncase în conul de umbră al marginalizării. Mi-a oferit, astfel, șansa de a urma *drumul spre centru*.

– Ilustrați din plin polivalența. Portalul *Wikipedia* vine cu un lung șir: „academician român, reputat critic, eminescolog, istoric literar, redactor literar și eseist basarabean”. Am putea completa lista: filosof al culturii, doctor habilitat, profesor universitar, epigramist. Ce tensiuni se produc între aceste planuri ale personalității dumneavoastră? Ce ați mai dori să fiți?

– Eu rămân ce am fost: critic. Și, într-un sens mai larg: om de cultură, filosof al culturii.

Aș dori să scriu proză. Citesc cu plăcere (cu barthesiana plăcere a textului) romane. Caut, deocamdată, să scriu o bună proză de idei, așa cum scriu adevărații critici.

– Impresionează disponibilitatea plurală a Domniei Voastre, se pare că **totuși la început a fost poezia?**

– Mai întâi a fost totuși critica. N-am fost, evident, străin de ceea ce zice cântecul: „Că nu e om să nu fi scris vreo poezie / Măcar odată, doar odată-n viața lui”...

– **Cum vi s-au conturat începuturile literare? Ați fost influențat cumva de părinți, au decis ei, într-un fel sau altul, asupra condiției dumneavoastră viitoare?**

– Părinții m-au format în mod „ereditar”. Tatăl meu a fost un bun povestitor, știind pe dinafară multe bucăți din teatrul popular. Podul casei era plin de cărți și reviste, printre care *Viața românească*. Mama era o artistă a țesutului (de covoare și lăicere), pricepută în a alege motivele florale și vorbea în „pilduri”, ca și bunica Eugenia, care trecea drept „înțeleapta satului”.

– **Cu permisiunea dumneavoastră, completez portretul părinților, citându-vă din renumitul *Cimpoi despre Cimpoi sau mărturisiri de jurnal intim*: Părinții, oameni de frunte în sat, reprezintă cele două maluri ale Prutului, tatăl, Ilie Cimpoi fiind originar din Horodiștea – Botoșani (stabilit mai apoi în Cuzlău – Păltiniș), iar mama, Ana, pe numele de fată Habureac, nepoată de preot, fiind născută în Larga, județul Hotin. Tatăl, supranumit cu bunăvoință în sat Ilie Românul, era un bun povestitor și recitator de balade și drame populare. Înzestrat cu o bună natură, o risipea cu generozitate, ajutând fără niciun gând de profit toată lumea din sat. Purta un ciocan la brâu și un buzunar de ținte și repara din mers un gard șubred, un acoperiș de casă deteriorat, un perete dărâmat – la el acasă sau la vecini. Era parca eroul liric al poemului lui Carl Sandburg *Reparația zidului*. Era cel dintâi care se trezea în casă pentru a pregăti uneltele de muncă ce trebuiau să fie toate perfecte. (A fost un om fericit, căci a văzut toate răsăriturile de soare câte i-a fost dat să le vadă.) Mama, deși țesătoare și artistă în felul de a alege și a realiza motivele (și le alegea de una singură, refuzând asistența altora!) era mai rațională, mai interesată de latura profitabilă a lucrurilor și, bineînțeles, îi plăcea să umble pe la piețe și târguri. Astfel am cunoscut Cernăuțiul, orașul copilăriei mele, ciudat prin pitorescul lui de burg austriac și prin pestrițimea oamenilor de diferite seminții care îl populau (Cernăuțiul lui Eminescu și Aron Pumnul, al Hurmuzăkeștilor și Pușcariu, al**

lui Mircea Streinul și Paul Celan, al Olgăi Kobileanska și Olgăi Caba!). Tata trata cu bunăvoință și chiar cu mândrie părintească deosebită calitatea mea de etern student, în timp ce mama se întreba cam cu ce o să se aleagă din toată învățătura mea. Buna gospodărire a celor două hectare și jumătate și nu în ultimul rând faptul că tata era născut dincolo de Prut și originea preotească (ulterior genealogiștii au constatat că e și domnească) a mamei mele puteau să fie tragice pentru destinul familiei noastre. Începând, în 1949, campania de colectivizare forțată, urma să fim deportați în Siberia. Întâmplarea fastă a făcut însă ca lista deportaților trimisă de Securitate (NKVD) la primărie (selsovet) să fie copiată de cumnatul meu, soțul surorii Vera, învățător, și acesta, bineînțeles, a omis la transcriere numele Cimpoi. (*Cartea Memoriei*, editată acum, atestă 500 de deportați din comuna Larga.)

– Ce rol au jucat profesorii de română Parfenie Guțu și Tatiana Calalb pe care îi evocați adesea?

– Un rol de binecuvântare: ei au zis un ferm și încurajator „da” începuturilor mele literare și m-au familiarizat cu poezia lui Eminescu, care era repus în circulație valorică. Edițiile, ce-i drept, erau trunchiate, dar nu puteau să minimalizeze *revelația* pe care mi-au prilejuit-o: cea a unui poet care acapara întreaga ființă a unui adolescent pasionat de literatură. A fost, se vede, o întâlnire predestinată.

Țin minte un amănunt. Când era vorba de *Dan, căpitan de plai* de Vasile Alecsandri, profesorul meu mai punea o întrebare: „Dar de unde este acest Dan?” Și nimeni nu știa. Eu am sesizat din conținutul poemului că este de dincolo de Milcov. Iată, prin aceste procedee se vorbea mai discret despre românism.

– Ați menționat faptul că Cernăuțiul este orașul copilăriei dumneavoastră. Ce imagini ale acestui oraș ați reținut?

– Cernăuțiul, orașul copilăriei mele, mă ducea acolo (fapt conștientizat un pic mai târziu) unde începea *drumul spre centru* al lui Eminescu. Orașul prezenta, pentru mine, copil, un „paradis artificial” cu străzi pardosite cu dale de piatră de râu, cu case în stil manierist de burg austriac, cu un amestec babelic de populație, cu tarabe de postav, cit, satin, de șaluri și basmale care erau pipăite, țărănește, pe o parte și alta, de mama mea, în timp ce satul înfățișa un paradis natural, cu soare mult, necruțător în amiezi, cu izvoare ce țâșneau vorbărețe din coaste de stânci golașe. Cu

dealuri și văi cu ritm undulant blagian, cu copaci stingheri și cu o maiestuoasă alea de tei, sădită de boierul Krupenski la 1900, cu pământuri rodnice de delniță și aride cu sărături. Cernăuțiul arăta exact cum l-a descris Călinescu în biografia romanțată a lui Eminescu. Vladimir Streinu, singurul din marii critici pe care mi-a fost dat să-i cunosc, îl considera unul dintre cele mai importante centre de cultură românească.

- Este un adevărat poem răspunsul acesta, un poem al Cernăuțiului. Ați putea crea unul la fel de frumos pentru satul dumneavoastră natal, Larga?

- Larga, ca orice sat de buni gospodari care țin la *gospodărire* ca la ceva dat și sfânt (providențial) e o vale largă (de unde numele satului) identificată cu mitica Vale a Plângerii, pentru că pe fețele consătenilor mei apare mina gravității, a luării în serios a vieții și destinului, e împrejmuț de dealuri semețe, negârbovite – adevărați munți modești, blânzi în asprimea lor, și de stânci golașe venite din málul protoistoric al Mării Sărate, care l-au apărat și îl apără de septentrionalele vânturi reci și primesc binevoitoarele băltărețe și alte vânturi calde și umede dinspre miazăzi. Alea de Tei leagă, maiestuos, satul de reședința (odaia) boierilor. Un mare izvor, formând un lac cu margini de stâncă în care femeile, adunate și la taifas, ghileau, spălau, puneau în preajmă cânepa „la murat”. Cred că acest izvor, tărâm din măduva pietrificată a pământului, este un adevărat *axis mundi*.

Multă lume mă întreabă: cum a crescut un academician acolo, într-un sat mărginaș, sat de la frontiera cu Ucraina? Vă spun un singur amănunt din istoria satului meu. La sfârșitul secolului al XIX-lea, consătenii mei s-au adunat și au zis: să trimitem un grup dintre noi la țar. Vrem să ne facă școală în sat. Se vede că atunci țarul trebuia să dea voie pentru a lua ființă o școală. Cred că acest amănunt spune multe. Țarul a zis: da, și s-a deschis în Larga o școală bisericească cum era obiceiul vremii, un fel de școală de catiheți. Pe urmă școala a fost mutată în alt sat, dar mi se pare important că sătenii mei se gândeau la lumina cărții. Poate și acolo mi s-a deschis iubirea pentru cultură.

- Priviți des înapoi? Ne puteți povesti fapte interesante din copilăria dumneavoastră?

- Copilăria e mai degrabă, freudian și crengian vorbind, o „amintire a copilăriei”. Întâmplări dramatice: o rătăcire prin pădure, disperată, spăimoasă, un

moment total neplăcut de la păscutul vacii, care, „profitând” de faptul că citeam o carte, a intrat în grădina unui vecin care, spre a mă pedepsi, mi-a „sechestrat-o”, o mușcătura în ochiul drept, o căzătură dintr-un nuc cam de la 10–15 metri înălțime (m-a salvat pământul puhav), umblatul prin sat cu banda „Jianu” care a luat sfârșit din cauza că am fost stropiți cu noroi de o mașină ce patina. „Unde ești, copilărie, cu pădurea ta cu tot?”

– Ați avut un debut precoce, pe când ați împlinit abia 18 ani, cu poezie, apoi recenzii literare. A fost greu? Ce părere aveți despre acel debut?

– Debutul meu cu o cronică literară în presă a fost într-adevăr la 18 ani, după ce am tot trimis cronici și articolașe despre viața satului și a școlii încă de când eram elev în clasa a IV-a. Scriam la îndemnul cumnatului meu Nicolae Amelin, învățător, care, fiind angajat la rescrierea listei deportaților trimisă de NKVD la sovietul sătesc, a omis numele tatălui meu de acolo, salvându-ne de o dramatică încercare destinală. (Glumeam cu umor negru vizavi de această întâmplare: puteam să fiu academician la Novosibirsk, unde există o filială a Academiei de Științe a fostei URSS.) Debutul editorial s-a produs la 26 de ani cu o micromonografie despre Grigore Vieru (*Mirajul copilăriei*, 1968). Nu a fost greu, căci se potrivea pentru o colecție de studii despre scriitorii pentru copii. Este, desigur, un debut, micromonografia, lucrare, în fond, studentească, ce s-a transformat mai apoi într-un eseu monografic fundamental, bazat și pe o cercetare a arhetipurilor unui mare poet care mi-a fost și mare prieten.

– De ce a trebuit să faceți critică și nu ați ales să fiți poet, spre exemplu? A fost o necesitate categorică?

– Primele poezii „coșbuciene”, trimise aceluiași Grigore Vieru la revista *Nistru*, au rămas „un păcat al tinereților”. Am răzbunat această ipostază eșuată cu epigrame și cu... poeme critice.

Eram elev în clasa a VIII-a, la școala din satul natal, atunci când am început să scriu recenzii, pe care le trimiteam la publicația *Nistru*, unde au fost remarcate de poetul Ion Bolduma. Acesta, curios să-l cunoască pe acel „învățător bătrân care scria la ziar într-o limbă românească salonardă” – cum se credea în redacție – a venit la școală, unde a descoperit că „bătrânul învățător” era, de fapt, un tânăr de 18 ani!

– George Călinescu a formulat cândva o aserțiune conform căreia, pentru a fi un critic bun, trebuie mai întâi să „ratezi” în celelalte genuri. Sunteți de acord cu mentorul dumneavoastră spiritual?

– Aș corecta întrebarea dumneavoastră, convertind-o în pozitiv: nu să „ratezi”, ci să „te afirmi” și în alte genuri, fapt demonstrat chiar de „divinul critic” Călinescu.

– Vom mai reveni la George Călinescu, dar acum aș vrea să vorbim despre perioada în care ați studiat la Facultatea de Filologie a Universității de Stat din Moldova și despre profesorii de care v-ați simțit în mai mare măsură apropiat și care v-au marcat în vreun fel devenirea intelectuală.

– Nu Universitatea din Chișinău, la care se predau cursuri extrem de ideologizate, mi-a fost *alma mater*, ci Biblioteca Națională, pe atunci „N. K. Krupskaja”. În 1960, când am venit la Chișinău ca student, m-am îngrozit, peste tot se vorbea intens rusește. A fost o caznă. La cursurile de filosofie, trebuia să-l citim pe Hegel în rusește. Noi, cei veniți de la sate, nu înțelegeam mai nimic. Noroc cu un profesor care ne-a vorbit pe limba noastră, îndrumându-ne pașii spre... „Femeia lui Lenin”, cum îi spuneau studenții Bibliotecii Naționale. Acolo era un fond bogat de carte românească la care aveai acces numai după ce erai înscris într-o fișă specială. Pentru Securitate, evident. Atunci mi-am dat seama că biblioteca reprezintă marea mântuire prin cultură. Evitam prezența obligatorie la ore, stând mai mult la bibliotecă, unde, după cum glumeau colegii mei, unii dintre ei deveniți scriitori și profesori (Ion Vieru, Aurel Ciocanu, Iulian Nicuță, Gheorghe Ciocoi, Gheorghe Cutasevici, cel cu buclucașul acrostih, Pavel Nică, Lidia Hlib, Gheorghe Matcin ș.a.), „ștergeam colbul de pe cronice bătrâne”. Cursurile, de la care n-am lipsit, au fost cel al lui Ion Osadenco, care ținea și un curs special „Eminescu”, cel al lui Anatol Ciobanu, care ne vorbea cu farmec și despre literatură, cel al lui Gheorghe Dodiță, profesor de literatură veche, și cel al lui Nicolae Corlăteanu, cu istoria limbii.

– Am dedus din unele mărturii ale dumneavoastră că viața studentească vi s-a desfășurat în perimetrul Facultății de Filologie și Biblioteca Națională din Chișinău. Ați fost și unul dintre fondatorii Clubului Literar *Miorița*. Cum se desfășurau pe atunci ședințele cu caracter literar?

– Parțial v-am răspuns la această întrebare care vizează o realitate. *Miorița* a fost o idee cerută de spiritul timpului, trebuind să aibă statutul nu doar al unui cenaclu, ci al unui adevărat club de dezbateri, lansări de cărți, vernisaje, microconcerte în care să se producă interpreți și compozitori – toate acestea având menirea de a stimula conștiința identitară românească, într-o fază de efervescentă. Titlul pornea de la balada populară care ne-a imprimat și marca noastră ontologică, iar modalitatea de manifestare era *șezătoarea*, care permitea o comunicare activă între cei invitați, de marcă, bineînțeles (Druță, Vieru, Ungureanu, Sainciuc, Rusu-Ciobanu, Loteanu), și cei din sală, din ce în ce mai numeroși și mai activi. Ideea „subversivă” a fost sesizată de autorități, care, fiind obligate de cei „de sus” să lupte cu naționalismul (îndeosebi după Congresul al III-lea al Scriitorilor, au cerut prezentarea prealabilă a scenariului și cuvântărilor, lucru absurd în cazul unor „șezători”!). Astfel, clubului i s-au pus zăvoare. Ce-i drept, sub presiunea intelectualității de creație, ședințele, cu anumite precauții strategice, s-au mai făcut sporadic.

– Puteți invoca și alte împrejurări biografice care să-și fi pus în mod deosebit amprenta asupra formării dumneavoastră?

– Întâlnirea cu Vasile Coroban, care mi-a fost cu adevărat ÎNVĂȚĂTORUL, nu în înțeles pedagogic, ci în înțeles formativ, de ucenicie literară, de *Bildung* intelectual. Folosesc special noțiunea în germană, fiindcă el cunoștea și această limbă, în afară de franceză, rusă și italiană. Prin urmare, prima lecție a fost cea de *erudiție*, absolut necesară unui critic. A doua a fost aceea de *deontologie* profesionistă, care presupune *obiectivitate, verticalitate, interpretare, respect al literarului* (citește: *al esteticului*). Mi-a citit manuscrisele cu creionul și a susținut tipărirea eseului *Narcis și Hyperion*, creion însemnând *observație, sugestie, îndemn la aprofundarea ideilor*. Unele împrejurări biografice *negative* s-au convertit în *pozitive* (fac uz, iarăși, de cunoscuta sintagmă a lui Blaga). În anturajele impuse, de la Teatrul Național (pe atunci „A. S. Pușkin”), de la „Luceafărul” și de la Teatrul Poetic „Alexei Mateevici”, am avut parte de adevărate convorbiri intelectuale cu actorii care îmi citeau cu interes eseurile duminicale, cu regizorii Valeriu Cupcea, Ion Ungureanu și Andrei Vartic. Acolo am înțeles ce înseamnă teatrul: oglindă shakespeariană a ființei, oglindă Iorhiană a unui neam, oglindă eminesciană a propriului sine și a caracterelor altora, oglindă caragialiană